

Justitiedepartementet

Remissvar över betänkandet SOU 2025:66 En straffreform (Ju2025/01317)

Övergripande synpunkter och sammanfattning

Efter flera mindre ändringar i det straffrättsliga regelverket är det positivt att en bredare översyn av påföljdssystemet nu görs. Utredaren har på förhållandevis kort tid gjort ett gediget arbete. Tingsrätten tillstyrker förslaget i delar eller lämnar det utan invändning. I vissa delar är tingsrätten kritisk till förslaget och avstyrker det. Som utredningen själv konstaterar – och framför allt flera av dess experter – saknas i flera avseenden en djupare analys och konsekvensbedömning av de principiella förändringar som föreslås. Konsekvenserna av att hela den föreslagna reformen skulle genomföras i sin helhet inom kort är inte möjliga att överblicka. Enligt tingsrättens mening aktualiserar den föreslagna reformen också ett samtida behov av straffprocessuella reformer i rättegångsbalken.

Samtidigt har den korta remisstiden inte gjort det möjligt för remissinstanserna att komplettera utredningen med en analys av konsekvenser och konkreta reformbehov inom straffprocessen. Remisstiden har varit så kort att synpunkterna måste begränsas kraftigt.

Tingsrätten bedömer i alla fall att de föreslagna förändringarna knappast kommer att vara kostnadsneutrala för domstolarna. Av flera skäl kommer förslagen att medföra behov av ökade anslag.

Sammanfattningsvis har tingsrätten följande synpunkter i sak

- Tingsrätten tillstyrker det föreslagna påföljdssystemet med villkorligt fängelse och utmönstring av villkorlig dom och skyddstillsyn.
- Tingsrätten har ingen invändning mot de förändringar i straffskalorna som föreslås men pekar på vissa problem.
- Tingsrätten har inget att invända mot en generell reglering kring tillämpning av straffskalorna, men ifrågasätter om den föreslagna bestämmelsen om straffmätning är ändamålsenlig och kommer att få avsedd effekt.

- Tingsrätten tillstyrker och förordar utredarens förslag om skärpta straff vid flerfaldig brottslighet framför de alternativ som finns i betänkandet.
- Tingsrätten har i och för sig ingen invändning mot förslaget på en bestämmelse om skärpt straff för brott som har samband med kriminella nätverk, men pekar på problem med bland annat dess legitimitet som måste analyseras och övervägas mer.
- Tingsrätten anser inte att presumptionen för häktning bör sänkas till brott med lägre straffskala än vad som gäller i dag, särskilt om straffskalorna samtidigt höjs.
- Tingsrätten avstyrker förslaget om att utvidga häktningspresumptionen till vissa angivna brott oberoende av straffskala.
- Tingsrätten tillstyrker och välkomnar förslaget med en häktningspresumption när misstanken avser försök, förberedelse eller stämpling till ett brott där det inte föreskrivs lindrigare straff än fängelse i fyra år.

Påföljderna (del 3)

På ett övergripande plan anser tingsrätten att det nya påföljdssystemet kommer att innebära att påföljdsvalet styrs av enhetliga kriterier, att konsekvenserna vid återfall i brott eller annan misskötsamhet tydliggörs och att reglerna kan komma att främja en effektiv handläggning. Den förenkling av påföljdssystemet som reglerna innebär medför att systemet torde bli mer lättöverskådligt för parter och allmänhet. Utifrån de intressen som tingsrätten har att beakta är allt detta positivt. Utredningen framstår i denna del som väl genomarbetad och reformer med liknande innehåll har grundligt övervägts i tidigare lagstiftningsärenden. Mot den bakgrunden ställer sig tingsrätten i princip positiv till att det införs ett påföljdssystem med villkorligt fängelse på sätt som föreslås.

Tingsrätten vill dock påpeka att termen *fängelse som inte är villkorligt* är onödigt tung och försvårar förståelsen. Uttrycket kommer förmodligen aldrig att användas i talspråk. Tingsrätten förespråkar att termen *ovillkorligt fängelse* i stället används i lagtexten. När det gäller de förslag på domslut som framgår av bilaga 3 till utredningen anser tingsrätten också att de bör formuleras något annorlunda. För att underlätta förståelsen bör det tydligare och mer lättillgängligt framgå av domsluten hur lång tid den dömde kan komma att bli frihetsberövad till följd av en dom, inte minst när domstolen beslutar om upphävande av ett tidigare beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt och/eller förverkande av villkorligt medgiven frihet.

Straffskalorna (del 4)

Tingsrätten har i och för sig inget att invända mot de föreslagna ändringarna av straffskalorna. Flera har goda skäl för sig. De föreslagna ändringarna måste dock ses i sammanhang med övriga straffhöjande åtgärder som föreslås i betänkandet. Det gör effekterna av straffhöjningarna svåra att överblicka och en framtida praxis osäker. Som exempel kan nämnas att det för flera brott föreslås att minimistraffet ska höjas från fängelse i sex månader till ett år. Det leder till att påföljden kommer att bestämmas till ovillkorligt fängelse i många fall där inget frihetsberövande sker i dag.

Straffmätningen (del 5)

Hela straffskalan ska komma till användning (avsnitt 9)

Tingsrätten har förståelse för förslaget och instämmer i utredningens slutsats att en ändring i de allmänna bestämmelserna om straffmätning framstår som mer ändamålsenligt än de alternativa modeller som genomgås för att åstadkomma att hela straffskalan kommer till användning.

Tingsrätten anser dock att utformningen av den föreslagna bestämmelsen (28 kap. 6 §) riskerar att missa målet. Formuleringen av bestämmelsens andra stycket, framför allt bisatsen *”med beaktande av intresset av att hela straffskalan kommer till användning”*, framstår mer som ett allmänt direktiv än en rättsregel som kan tillämpas i ett enskilt fall. Formuleringen ger ingen vägledning för hur straffmätningen ska göras i det enskilda fallet. Risken är därför att bestämmelsen inte får det genomslag som önskas. Möjligen öppnar bestämmelsen bara för att fler detaljomständigheter ska påverka bedömningen. Därmed kan förutsägbarheten och enhetligheten i straffmätningen försvåras. Bestämmelsen bör omformuleras och förtydligas. Det bör finnas en tydligare huvudregel att falla tillbaka på.

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet (avsnitt 10)

Av de alternativ som framförs i betänkandet förordar tingsrätten den lösning som utredaren presenterar i förhållande till direktiven. Tingsrätten har inget att invända mot att skärpa den gemensamma straffskalan enligt den föreslagna bestämmelsen (26 kap. 2 § första stycket). Tingsrätten instämmer vidare i utredningens förslag om att den gemensamma straffskalan för bötesstraff bör höjas från motsvarande fängelse i 14 dagar till en månad. Tingsrätten instämmer även i utredningens förslag om att den särskilda bestämmelsen om den gemensamma straffskalans minimum tas bort. Detsamma gäller utredningens förslag om att införa livstids fängelse som ett

gemensamt straff vid upprepade brott som har ett maximistraff på fängelse i tolv år.

Tingsrätten delar utredningens analys och kritik av den så kallade trekumulationsmodellen. En sådan bestämmelse skulle enligt tingsrätten riskera att leda till en alltför mekanisk och stelbent tillämpning.

Tingsrätten förordar i stället den bestämmelse som utredningen föreslår. Det bör dock förtydligas i bestämmelsen att det är brottslighetens straffvärde som ska ges fullt genomslag. Det bör även förtydligas vad som avses med ”fullt genomslag”. Vidare bör det hänvisas till de bortre gränser för det gemensamma straffvärdet som framgår av bestämmelsen i 26 kap. 2 §.

Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk (avsnitt 11)

Tingsrätten har ingen invändning mot utredningens slutsats att det ska införas en ny straffskärpningsbestämmelse för brott som har samband med kriminella nätverk. Av de skäl som framförs i utredningen framstår en sådan regel i dag som väl motiverad i och för sig.

En sådan bestämmelse har dock flera problem. För det första kan den resultera i orimligt hårt genomslag om den är för stelbent. För det andra kan det framstå som stötande om en intern våldsuppgörelse mellan personer i kriminella kretsar ger ett betydligt hårdare straff än när kanske brutalare våld riktas mot en skyddslös person, t.ex., barn, äldre eller närstående. För det tredje kan det förväntas bli utredningskrävande att vid rättegången leda i bevis att gärningen har samband med kriminella nätverk, vilket kan förlänga rättegångarna och göra dem mer kostsamma. Denna utveckling ser domstolen redan i dag. För det fjärde innebär det en risk att fokus i brottmålsprocessen förskjuts från gärningen och målsäganden medan den åtalade i stället hamnar i fokus. Dessa frågor bör lyftas och analyseras mer i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

När det gäller utformningen är det tingsrättens uppfattning att den alternativa bestämmelse som utredningen ställer sig bakom är att föredra framför den som följer av direktiven. Utredningens alternativ framstår som mer flexibel och mindre tvingande.

Billighetsskäl, strafflindringsgrunder och påföljdseftergift (avsnitt 12)

Tingsrätten har inget att invända mot utredningens förslag i dessa delar.

Straffprocessuella frågor och följdändringar (del 6)

Presumption för häktning i fler fall (avsnitt 13)

Tingsrätten anser liksom utredningen att presumptionen för häktning inte bör sänkas till brott för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Om presumptionen skulle sänkas till fängelse i ett år skulle de föreslagna höjningarna av minimistraffet från sex månader till ett år innebära att obligatorisk häktning aktualiseras för ett mycket stort antal nya brottstyper. Det framstår inte i alla fall som motiverat. Konsekvenserna är svåra att överblicka men påfrestningarna för hela rättsväsendet skulle bli mycket stor.

Tingsrätten avstyrker vidare förslaget om att utvidga presumptionen för häktning till att omfatta brotten grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning och hedersförtryck. Misstänkta för dessa brott häktas redan i dag regelmässigt på grund av de särskilda häktningsskälerna. Det vore också ett omotiverat avsteg mot systematiken att det är straffvärdet för det fullbordade brottet som styr häktningspresumptionen. Det skulle på ett olyckligt sätt öppna dörren för en framtida brottskatalog för brott där häktningspresumption ska gälla.

Däremot välkomnar tingsrätten förslaget som innebär att presumptionen för häktning utvidgas till att vara tillämplig när misstanken avser försök, förberedelse eller stämpling till ett brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i fyra år. Förslaget här är väl avvägt och ligger i linje med reglerna om hemliga straffprocessuella tvångsmedel.

Följdändringar (avsnitt 14)

Tingsrätten har i huvudsak inga synpunkter på de följdändringar som föreslås. Som utredningen själv påpekat medför de förslag som lagts fram behov av omfattande följdändringar. Det krävs därför noggranna överväganden om behovet av följdändringar och dess konsekvenser. Dessa frågor är inte i tillräcklig grad utredda genom utredningen varför det är svårt att bedöma konsekvenserna. Om förslagen ska införas anser tingsrätten att det finns behov av mer djupgående resonemang kring aktuella följdändringar, exempelvis gällande de föreslagna ändringarna i domstolens omröstningsregler.

Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning att det bör göras en närmare översyn av regelverket om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning innan det föreslagna påföljdssystemet tas i bruk.

Förundersökningsbegränsning – rätt använd – utgör en viktig faktor för ett effektivt rättsväsende. Framför allt utredningskrävande mål som rör

ekonomisk brottslighet kan komma att öka i omfattning, om möjligheterna till förundersökningsbegränsning minskar.

Att utrymmet för att meddela strafförelägganden minskar är enligt tingsrättens mening ett annat steg tillbaka i utvecklingen när det gäller en effektiv rättsskipning.

Tingsrätten instämmer i – och vill betona vikten av – utredningens bedömning att förslagets effekter i förhållande till de straffprocessuella reglerna kräver en mer djupgående analys. Det framstår i alla fall som att reformen kräver straffprocessuella förenklingar och effektiviseringar för att kunna fungera på ett ändamålsenligt sätt. Det finns tidigare förslag på straffprocessuella reformer som lagstiftaren bör titta på igen och eventuellt anpassa. Tingsrätten kan här särskilt peka på SOU 2013:17 och förslagen rörande åklagarens påföljdsyrkande och förenklat brottmålsförfarande.

Övergångsbestämmelser (avsnitt 15)

Tingsrätten har i och för sig ingen erinran mot den ordning som föreslås om att de nya reglerna ska tillämpas på brott som har begåtts före reglernas ikraftträdande. Som utredningen har påpekat kommer denna ordning dock att medföra tillämpningsproblem i form av svåra avvägningar kopplade till bland annat retroaktivitetsförbudet. Dessa svårigheter ska inte underskattas. Tingsrätten efterlyser en djupare analys om detta i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Konsekvenser (avsnitt 16)

Konsekvenserna för rättsväsendet och domstolarna kommer sannolikt att bli stora. Som nämnts är de svåra att överblicka. Förutsättningarna för förutsägbarhet och likabehandling kommer att vara dåliga under en övergångstid, om samtliga ändringar införs samtidigt. Ett genomförande i delar kan övervägas.

Tingsrätten bedömer att förändringarna kräver anslagshöjningar för domstolarna, i vart fall under en längre övergångsperiod.

En kraftigt ökad andel brottmål med frihetsberövade personer kommer att bli resultatet. Det ställer stora krav på domstolarna när fler mål ska avgöras inom mycket snäva tidsfrister. Allt annat lika kommer andra mål då att nedprioriteras.

Redan i dag har många av domstolarna dessutom mycket svårt att hantera det stora antalet frihetsberövade personer rent lokalmässigt. Attunda tingsrätt är värddomstol för sex s.k. resurssalar – bland annat

högsäkerhetssalar – som står till alla Sveriges domstolars förfogande. Många av landets största och mest säkerhetskrävande brottmålsförhandlingar hålls här. Läget är i dag bekymmersamt. Efterfrågan på rättssalar och därtill hörande häktesceller är mycket stor. Det är ibland svårt att med dagens lokalvolym hålla de lagstadgade tidsfristerna. Lokalsituationen riskerar att leda till försenade och utdragna rättegångar. Reformen bör därför även analyseras och finansieras lokalmässigt.

Flera av förslagen har också typiskt sett en tyngande effekt på själva rättegången. Fler omständigheter kan bli av betydelse vid straffmätning och påföljdsval och ska ledas i bevis eller motbevisas i rättegången, vilket kan leda till mer omfattande rättegångar. Osäkerhet kommer under en längre tid att råda om påföljdsval och straffmätning. Överklagandefrekvensen kan förväntas öka.

För domstolarnas del kommer det nya påföljdssystemet vidare att kräva omfattande utbildningsinsatser. Domare och annan personal måste få en gedigen utbildning i alla aspekter av det nya systemet innan det börjar tillämpas. Det system med tillfällig personal som är vanligt i dag – bland annat pensionerade domare – kommer knappast att kunna behållas.

När det nya påföljdssystemet införts kommer det att under en inte obetydlig period påverka domstolarnas dagliga verksamhet eftersom överläggningar och domskrivning inledningsvis kan förväntas ta längre tid än tidigare.

Vidare kommer de digitala verksamhetsstöden behöva omarbetas och under en tid innehålla funktioner för både det gamla och nya påföljdssystemet. Omfattningen av det arbetet ska inte underskattas.

Med oförändrade resurser riskerar väntetiderna för brottsoffer, misstänkta och vittnen i andra brottmål bli längre. Även andra mål och ärenden i allmän domstol kommer sannolikt att påverkas negativt med oförändrade resurser. Sammantaget är det tingsrättens bedömning att förslaget inte kan genomföras utan anslagsökningar till Sveriges Domstolar.

Detta yttrande har beslutats av tingsrätten i sammansättning av lagmannen Anders Dereborg, chefsrådmännen Klas Reinholdsson, Lennart Christianson och Louise Conradi, rådmännen Mathias Wastesson, Anna Hempel, Ola Jonshammar och Josefin Hagdahl, den administrativa fiskalen Johanna Berglind (föredragande och samordnande) samt tingsfiskalerna Simon Rådman (föredragande) och Lisa Lundgren (föredragande).

Anders Dereborg

Johanna Berglind